

A FAKÓ FOSZLÁNYOK NAGY ESŐK ÉVADJÁN ELBESZÉLÉSTECHNIKÁJÁRÓL ÉS INTERTEXTUSAIRÓL

GYÓRI ORSOLYA

Tomori Pál Magyar–Angol Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági Technikum
középiskolai tanár

gyori.orsolya@technikum.tpfk.hu

ORCID 0009 0000 2902 0492

On the Narrative Technique and Intertexts of the *Fakó foszlányok nagy esők évadján*

The first part of the study presents the intertextuality of Mészöly Miklós's short story, *Fakó foszlányok nagy esők évadján* disclosed so far as well as the dominant presence of the intertexts in relation to the dying consciousness. According to my hypothesis, the experience of death occasions the crossing of thresholds (between verbal-mental, inner-outer world, life and death). Also, the consciousness-expansion of death causes the activation of the elements of collective memory.

In the second part of the study I compare the corresponding texts of Raoul France's *Az állatok csodálatos világa* (chapter title: *A halál rovarvilága*) against the *Fakó foszlányok...* Then I describe how France's biophilosophy and organic sense of nature are recontextualized in Mészöly's short story.

Keywords: pretext, collective memory, dying consciousness, psychovitalism, biophilosophy, organic sense of nature

Literatura 49 (2023) 1

DOI: 10.57227/Liter.2023.1.4

„[...] mindig akadnak mások. Egyedül, a mások csillagvilága alatt.
De ha egyszer tényleg utolérnek, és kiderülne, hogy mi vagyunk ők, ők pedig mi?
Ez furfangos fordulat. Labirintus, melyben minden ösvény kijárat?
Csigavér, kijutunk, hiszen korábban sem voltunk – legalábbis valamihez képest.
Csupán voltunk.”¹

■ A *Fakó foszlányok nagy esők évadján* Jankovics József 1991-es elemzése² óta kitűntetett szövege a Mészöly-filológiának. Innentől datálható egyrészt az, hogy e Mészöly-beszély – mint az életmű egyik leginkább intertextusokból építkező darabja – reflektorfénybe kerül, s megkezdődik pretextusainak kutatása, másrészt Jankovics megállapításai túl is nőnek a vizsgált művön. Véleményem szerint e tanulmány nyomán indult útjára az a több évtized alatt kibontakozó szemléleti fordulat, amelynek következtében Mészöly írásmódját immár egészen más fénytörésben (tudatosabban szerkesztettnek, gyűjtőmunka nyomán kidolgozotttnak) látjuk, s aminek hála többé nem bizonyítandó hipotézis, hogy a mészölyi próza az intertextualitás „artisztikumával” is jelölt posztmodern prózafordulat részese.

A Jankovics-tanulmány megjelenése óta eltelt évtizedek alatt a *Fakó foszlányok...* kapcsán – Wesselényi *Sanyarú világ* című kötete mellett – leginkább Vörösmarty-, Örkény- és József Attila-pretextusokkal számolt a szakirodalom.³ Disszertációmban ezeken felül még három hosszabb – a Mészöly-beszélyben több oldallá összeálló – pretextust sikerült beazonosítanom: Newton egyik levelét, Erwin Panofsky *Athosz-hegyi festőkönnyvet* közreadó tanulmányát,⁴ illetve egy részletet Pico della Mirandola *Heptaplusából*.⁵ De a pretextusok fellelésének ezzel nincs vége. A beszély néprajzi előzményei⁶ és kistáji vonatkozásai (Garay Alajos *A szegszárdi remete*⁷ című törté-

¹ MÉSZÖLY Miklós, *Ballada az úrfiról és a mosónő lányáról* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991), 170.

² JANKOVICS József, „Sanyarú világ”, in „*Tagjai vagyunk egymásnak*”: A Tarsuszi szavaival köszöntik a hetvenéves Mészöly Miklóst barátai, szerk. ALEXA Károly és SZÖRÉNYI László (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó–Európa Könyvkiadó, 1991), 156–166.

³ N. TÓTH Anikó, *Szövegátdor: Közéletek Mészöly Miklós prózájához* (Pozsony: Kalligram Kiadó, 2006), 120–125.

⁴ ERWIN PANOFSKY, *Az emberi arányok stílustörténete*, ford. VEKERDY László (Budapest: Magvető Kiadó, 1976).

⁵ GYŐRI Orsolya, *Elbeszélésmód és téralakítás: A mészölyi „magyar Orlando” epikai princípiumainak átmenetiségéről*, doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2009, 129–137.

⁶ ANDRÁSFALVY Bertalan, *Duna mente népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya Megyében az ármentesítés befejezéséig*. Tanulmányok Tolna megye történetéből 7. (Szegszárd: Tolna Megyei Levéltár, 1975).

⁷ GARAY Alajos, „A szegszárdi remete”, in GARAY, *Falusi élet: Népies elbeszélések. Képek a közéletből I–II*. (Pest: Hercz János, 1856).

netének elemei és e két beszély motívumegyezései) további vizsgálatokat igényelnek.⁸ Andrásfalvy – Tolna megye néprajzát érintő – kutatásainak összegzéséből megközelítően két oldalnyi szövegrész került át apró módosításokkal a *Fakó foszlányok...*-ba, a Garay-beszély pedig nemcsak megelőlegezte a Mészöly-szöveg kémlelő-hősenek holtelevenységét, kvázi-időtlen pozícióját, de ki is jelölte az elbeszélés történetének egy-egy állomását. A továbbiakban több oldalnyi Raoul Francé-szöveghely „átdolgozását” fogom bemutatni;⁹ a *Fakó foszlányok...*-nak azt a Vörösmarty-allúzióval – „*Emberfog, vetemény?*” – felvezetett részét, amely megelőlegezi a test bomlásának leírását, majd az emberi csontok relatív örökkévalóságának tárgyalásába fut. Ezekkel a kiegészítésekkel immár valóban úgy tűnik, hogy textuálisan – arányait tekintve – ez az egyik leginkább hagyományba szövődött Mészöly-beszély.

A *Fakó foszlányok...*-at az életmű kiemelkedő pontjának, sok tekintetben (az intertextusok burjánzása, a medializált elbeszélői pozíció és az újfajta prózatechnika megjelenése miatt is) a pályáiv egyik csúcs- és határpontjának tartom. Feltételezem továbbá, hogy e beszély – az *Anno* és a *Sutting ezredes...* záróakkordjaként, Mészöly *Műhelynaplókban* emlegett regénytervének egyik darabjaként – egy hármas kompozíció záró részét képezi. Hipotézisem szerint ugyanis a meg nem írt nagyregény (az úgynevezett „Magyar Orlando”) megvalósult darabjai úgy tagolódnának triptichonszerűen, hogy egy-egy nagy alaptémát hangszerelnének újra – miközben a történelmi múltat, a rég elmúlt tudatokat intertextusokkal idézik meg és alakítják át. Ennek megfelelően az *Anno* lenne a szülés/születés mesternarratívájának elbeszélése, a *Sutting ezredes...* a szerelemé, a *Fakó foszlányok...* pedig a halálé. S e három élményszerű tapasztalat kiválasztásának az lenne az apropója, hogy többértően alkalmasak (s mindegyik máshogy!) az elbeszélői technika megújítására, mivel mindhárom beszélyben regiszterek keveredésével teremődik meg a szereplői és elbeszélői tudatok „állapotának” átmenetisége, ami a késői Mészöly-próza egyik sajátosságának tekinthető.

Kiemelendőnek tartom, hogy mindhárom beszélyben hangsúlyosan perifériális pozíciójú szövegek (az *Anno* kapcsán jogi szövegek;¹⁰ a *Sutting ezredes...* esetében női lapok, szaklapok, női naplók, hagyatéki lajstromok; a *Fakó foszlányok...* esetében mára archaizálónak tűnő fizikai, néprajzi-antropológiai és biofilozófiai pretextusok) összedolgozásával jön létre az az elegy, amely egyben a garanciája is annak, hogy a szereplők egységélménye valóban elbeszélhető legyen. Továbbá épp a különböző

⁸ Győri Orsolya, „A kulturális emlékezet működéséről”, *Irodalmi Magazin* 9, 4. sz. (2021): 19–24; Győri, „Kinek az emlékezete? A medializáltság esetei Mészöly Miklós prózájában”, *Magyar Művészet* 10, 1. sz. (2022): 20–27.

⁹ Francétól egyetlen kötet (Raoul H. Francé, *A lét forrása*, ford. Lambrecht Kálmán [Budapest: Dante, 1929]) szerepelt Mészöly könyvtárában.

¹⁰ P. Simon Attila, „Vér, szenvedés, halál, jogtörténet: Buda és Pest 1686 és 1708 közötti bírósági gyakorlatának jelentősége Mészöly Miklós prózájában”, *Jelenkor* 64, 1. sz. (2021): 48–55. A *Sutting ezredes* kapcsán disszertációm feltárt intertextusaira utalnék.

időkből származó vendégszövegek montázsának köszönhető, hogy az időtlenség/ egyidejűség nyelvi tapasztalatként is artikulálódhat, s hogy az elbeszélések idősíkjai átmeneti, medializált formációkat hozhatnak létre.

Véleményem szerint ugyanis itt egy olyan – leginkább az elbeszélésmódot, az elbeszélői és szereplői tudatok kiterjesztését érintő – kísérletnek lehetünk tanúi, amelynek részeként a *Fakó foszlányok...*-ban épp a halál élménye ad alkalmat a „küszöbök” – a tudatküszöb, a test- és identitáshatárok (én–más) és az időbeli tapasztalatok küszöbeinek (múlt–jelen–jövő) az – átlépésére. S ezt a több szinten megvalósuló „átlépést” már az elbeszélésmód, az elbeszéléstípusok közötti átmenetek, az identitáshatárok mozgása is megalapozza. Hisz a beszély holteleven – a szöveg végére meghaló-feltámadó – elbeszélőjének átmenetisége magából a többes szám első személyű formából kibontható.

Mészöly esszéinek kontextusában könnyen elképzelhető ugyanis, hogy a többes szám első személyű megszólalásmód nem a mindentudó pozícióhoz kötődik, hanem sokkal inkább az emlékezés és a felidézés módjával van kapcsolatban, vagyis azzal az írói feltételezéssel, hogy a halott kémlelő tudata és a kulturális emlékezet összeolvadhat egymással. Azaz a beszély többes szám első személyű fókusza a „személyes én” és az „egyetemes én” párosaként értelmezhető (az „egyetemes én” a „személyes én” transzformációjának elnevezése Mészölynél; az, ami a halál után az egyénből megmarad és az egyetemes én részévé lesz). S a többes szám e kontextusban a két-fajta „én” többesének „összege”: tehát az egyéni-élő és az egyetemes-halott (avagy örökkévaló) tudat kettőse. Hogy ezt valóban el tudjuk képzelni, érdemes felidézni a Mészöly-esszék erre vonatkozó utalásait. A *pille magányában* például e kétféle „én” különbségének megragadásakor Mészöly a tudati-érzékelési működés módosulását hangsúlyozta:

Csábító gondolat egy olyan öntudat, mely akkor is tovább tudná értelmezni magát, mikor már merőben más formációjú élő-lény az Egészen belül, a saját előzményeihez képest. És megelégedve a változott alattvaló-léttel, rész-alkatrész ranggal. Csak lenne mód az új „beosztásban” is értelmezni magát, s az éppen adottból megérteni (próbálni) az Egészet! [...] Úgy látszik, mégiscsak a tudat az a mérgezés, ami képes (volna) minden kompromisszumba beletörni. [...] Nincs kategória rá. Vagy ha van: az Öntudatban való részesség legyűrhetetlen öntudata?¹¹

A szöveg gondolatmenete valószínűleg könnyebben követhető a *Műhelynaplók*-féle variáció segítségével:

Csodás elképzelés: egy öntudat, amelyik akkor is tovább tudná elemezni magát, a jelenségeket, amikor maga már egy merőben új jelenség az „egészen” belül,

¹¹ Mészöly Miklós, *A pille magánya* (Pécs: Jelenkor Kiadó, 1989), 176.

a maga „előzményeihez” képest – Természetesen nem valamiféle „istenszerű” pozícióval kokettál ez a gondolat; annak a tökélye a rendelkezésekre álló, s az általam egyáltalán kitermelhető nosztalgiák közül annyira hiányzik, hogy még a «képzeltbeli lehetősége is elkedvetlenít: Tökéletesen megelégednék egy örök-mindenkori „alattvaló” státusával, a rész-alkarész ranggal – csak lenne módomban minden új „beosztásban” elemezni – értelmezni – szituálni magamat, s éppen adott magamból megérteni (próbálni) az „egészet”. Egy ilyen panteizmust nem éreznék rossznak, rossz sorsnak a megsemmisíthetetlen Van (a bárhogyan is, de van) börtönében.¹²

A *Párbeszédkísérlletben* (Nietzsche Istenné válásának gondolata kapcsán) pedig azt is megjegyzi Mészöly: „Istenné lettem? [...] Az eszköziség határtalan felnövekedéséből? A bepillantási képességek kiteljesedéséből? A [...] *végtelen tágulás, az emberi fenomén* [...] milyen szinten tehető át egy végtelen perspektívába?”¹³ s ugyanitt megfogalmazódik egy ezzel összefüggő kérdéssor is: vajon amikor halála után az „egyetemes én” részévé válik az egyén, mit őrizhet meg magából, s mit vihet tovább? Isten egyesével szatyorba gyűjti a babszemeket, vagy „babcsuszpájzot” csinál belőlük?¹⁴ E kérdéskör – a *Párbeszédkísérlletből* tudjuk – rendszeresen előkerült Mészöly és Nemes Nagy beszélgetéseiben is; s a Nemes Nagy–Mészöly-levelezés ennek antropológiái¹⁵ vetületeibe is bepillantást nyújt.

Úgy vélem, e fenti részletek kontextusában a *Fakó foszlányok...* holteleven kémelőjének többes szám első személyű elbeszélésmódját következetesen a „személyes én” és az „egyetemes én” kettőseként kellene elgondolnunk, ahol a határ felbomlásával (a halál bekövetkeztével) az „egyetemes tudat” immár akadályok nélkül részeshülhet a „személyes én” emlékeiben, ahogy a „személyes én” is részeshül az egyetemes, kollektív emlékezetben (ami tapintható „valóságként” a pretextusok keveredésében érhető tetten).¹⁶ S így, a véges-végtelen egymásba csúszása folytán az elbeszélői pil-

¹² A kiemelések és aláhúzások Mészölytől származnak. MÉSZÖLY Miklós, *Műhelynaplók*, kiad., jegyz. THOMKA Beáta és NAGY Boglárka (Pozsony: Kalligram Kiadó, 2007), 481–482.

¹³ MÉSZÖLY Miklós és SZIGETI László, *Párbeszédkísérllet* (Pozsony: Kalligram Kiadó, 1999), 108–109.

¹⁴ Uo., 118–120, 228. Továbbá: MÉSZÖLY, *A pille magánya*, 177, 185.

¹⁵ Mészöly ugyanis kapcsolatba került Rudolf Steiner gondolatvilágával is: *Szorongatott idill: Nemes Nagy Ágnes Polcz Elaine Lengyel Balázs Mészöly Miklós levelezése 1955–1997*, kiad., jegyz. HERNÁDI Mária és URBANIK Tímea (Pécs: Jelenkor Kiadó, 2021), 69. Ismert, hogy a Török Sándor író által vezetett antropológiái körnek Mészöly és Polcz Elaine is tagja volt az 50-es években (VEKERDY Tamás, *Álmok és lidércek* [Budapest: T-Twins, 1992], 13–16). Mészölyék könyvtárában szerepelt Rudolf Steiner egyik köteté is (*Die geistig-seelischen Grundkräfte der Erziehungskunst* [Dornach: Rudolf Steiner Verlag, 1972]). A Vekerdyvel való ismeretség azt is megvilágítja, hogyan kerülhetett a *Fakó foszlányok...*-ban intertextualizált Panofsky-tanulmány Mészöly figyelmének homlokterébe.

¹⁶ A *Bolond utazás* többes szám első személyű elbeszéléstechnikáját ugyanezen narratív fogás ujjgyakorlatának érzem.

lantás szó szerint határtalanná válhat; a kollektívben való részesedés pedig Mészöly e beszélyében is a kollektív tudás „nyomaira” (azaz itt is intertextusokra) épít, akár a másik két párdarabban, az *Annóban* és a *Sutting ezredes...*-ben.

A haláltematika (kulcsmotívumszerű) kiemelését támaszthatja alá egyébként az az asszociációs továbbépítkezés is (az alagútmetafora; a három idősikot sugalló, de jelen időt használó, „szemlélőre” vonatkozó, csecsemő–öregasszony–semmi átmenete), aminek révén a *Fakó foszlányok...* szövegvariánsai képesek fülszövegfunkciójukban egy még nagyobb kontextus részévé alakulni.¹⁷ Ha nyomon követjük – Urbanik Tímea kutatásait használva vonalvezetőnek¹⁸ –, hogyan variálódnak tovább e Mészöly-szövegek, arra a következtetésre jutunk, hogy épp a halál-/belátástematika teszi lehetővé az „eredeti” szöveghelyek többszöri felhasználását, s ennek a mindent magába kebelező egységképzetnek köszönhető az is, hogy ez a (globális kohéziót abszolút értelemben biztosító) tematikus mező minduntalan a „tudat-átkelés” metaforikus hálózatának képzeteit hozza mozgásba a befogadóban.

E halálélményben kibomló egységtapasztalatnak a különféle módokon történő mézölyi hangszereléséhez és „formába öntéséhez” nyújtott hathatós segítséget Francé *Az állatok csodálatos világa*¹⁹ című könyve, amelynek egyik fejezetében, az emberi halál leírásakor a „halál rovarvilágát” tematizálta a szerző, az átalakulást a keleti filozófiával is rokonítható módon, a Nagy Műhelybe való betekintésként értelmezve. Ezzel pedig „megágyazott” (megadva e világ alaphangulatát, hangnemét) Mészöly holteleven elbeszélőjének, hogy az majd ebben a kontextusban is értelmezhesse a kémiai nászt. S úgy vélem, hogy a többes szám első személyű, részben tudatáram-technikájú²⁰ elbeszélésmódnak köszönhetően e Francé-pretextus hatása még inkább felerősödik. Ennek révén ugyanis a halállal, halhatatlansággal kapcsolatos biológiai koncepció és a holteleven kémlelő átmenetisége mintegy ugyanannak az éremnek egymást erősítő két oldalaként nyilvánul meg.

¹⁷ „Ez a könyv is így olvasandó. Elejétől haladva a végéig, ahogy az alagút vezeti az embert. Hogy hová? Mesélik, hogy az Üveghegy aljában egy csecsemő fekszik, és nézi a napot... Az Üveghegy aljában egy vénséges vénasszony ül, és nézi a napot... Az Üveghegy aljában a nap tüzi az üres homokot... – Az alagút túlsó oldaláról mégis úgy szól az üzenet, hogy »eljön a reggel... jertek el újból!«” – hangzik a *Volt egyszer egy Közép-Európa* fülszövege.

¹⁸ URBANIK TÍMEA, *Prózaszilippek: Intratextualitás Mészöly Miklós prózájában* (Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2022), különösen: 155–167, <https://doi.org/10.14232/jgyk.ut.2022>.

¹⁹ Raoul FRANCÉ, *Az állatok csodálatos világa*, A *Búvár* könyvei 14 (Budapest: Franklin, 1940).

²⁰ A tudat „babcsuszpájzszerű” képlékenysége ebben a kontextusban különösen beszédes metafora.

A Raoul Francé-pretextusokról és a biofilozófiai kontextusról

Francé gondolatvilága a vitalizmus, pszichovitalizmus, biofilozófia, biotechnológia (azaz: technikai fejlesztések szorgalmazása természeti mintára) terminusaival írható körül leginkább. Mivel e területek nem tartoznak manapság a kutatás élvonalába, és Francé szövegei sem annyira közismertek, mint kiadásuk idején voltak, az elhelyezés megkönnyítése érdekében az egész felhasznált fejezetet idézem Francé könyvéből.

A szembetűnőbb szövegegyezéseket (a szó szerintiüket és a tematikus körülírásokat is) aláhúzással jelöltem. A kövérrel szedett számozás arra szolgál, hogy követhető legyen, hogyan változtatott Mészöly a tematikus „blokkok” eredeti sorrendjén.²¹

Lássuk először az elszórta „átvételeket”.

Mészöly Miklós:²²

Másutt a varangyok rendi, holt posványok iszapjában mogorva, nehezen mozgó teknőcök, akár a hajdani harcokcsik zanzányi unokái. (30)

[Bartina Bartina e]kkor látta ugyanis elérkezettnek az időt, hogy fölül emelkedjék, s a szent lotyót is hozzásegítse bepillantani abba a még nagyobb Műhelybe, hol mindenképp gondja egy kenyérre kenetik. (32)

Raoul Francé:²³

Belépünk egy nagy bódéba, ahol már messziről csörög a teknősök serege. Éppen abban a percben érkezünk, mikor etetik őket. Mivel? Vagy másfél mázsa kis rákkal, melyet a halász hozott a közeli tengerből. Nagy vödörrel kiöntik a fickándozó rákságot a teknősökre. Azok meg bolond vadászatba kezdenek. Sohasem láttam ilyen evickélést, versenyzést, vad hajsztát. A mogorva és nehezen mozgó teknősök megindultak, mint a harcokcsik. (222)

Úgy éreztem magamat, mintha a teremtés műhelyében jártam volna, láttam, hogy működik az isteni erő, megértettem, mi fontos, és mi nem fontos-a világon... (74)²⁴

S ezt követi majd az összefüggőbb, szinte teljes „fejezetnyi” átvétel.

²¹ Mészöly kémlelője például a csontfog témával kezdi fejtegetését, ami eredetileg a gondolatmenetet zárta.

²² MÉSZÖLY Miklós, *Volt egyszer egy Közép-Európa* (Budapest: Magvető Kiadó, 1989), 30–33. Az idézetek melletti oldalszámok erre a kiadásra vonatkoznak.

²³ FRANCÉ, *Az állatok csodálatos világa*. A Francé-idézetek melletti oldalszámok (74, 184–188, 222) a hivatkozott kiadásra vonatkoznak. Az idézetekben nem javítottam a sajtóhibákat.

²⁴ A „bepillantás” visszatérő motívuma Francé könyveinek. Például: „A nagy összefüggésekbe bepillantani”, „aki mélyebben pillantott be a természetbe” (FRANCÉ, *A lét forrása*, 55, 156.); „véletlenül bepillantott volna a teremtés műhelyébe” (Raoul FRANCÉ, *A növények élete*, ford. LAMBRECHT Kálmán, 2. bőv. átdolg. kiad. [Budapest: Dante, (1945)], 22.)

(4) A halál rovarvilága

Micsoda vérzivatarok! Esendő sárkányfog, szüette tört vonók, zuhanó kiáltások szerte. (1) A bölcs megül. Tudván tud. Lapoz és adatik neki. Elnézően mosolyog a bambaságig hevült csörtétön. (2) Emberfog, vetemény? Hiszen éppen ez az! Ez a zománcos csontdarab meglehetősen szívós, tán a legszívósabb – de meddig? Figyelsz? – (3) az ember légy és bogár! Gondolj (4) a halál rovarvilágára! Hajnalig itt ülsz most, ha a feneked kivásik is – s akkor majd közösen szemléljük (5) a rajzok regimenteket, ahogy takarítják a hulladékok, hogy ismét visszaadják a körforgásnak. Világos? Gondolj azonban arra is, amit most nem látunk, se napkelte után – ami odalent történik folyvást, a véglakunkban! A sír, hol korok sülyednek el! A bölcs lapoz és tudván tud.

Avagy (6) a bebalzsamozás? Nevetség!

(7) Aszaltatni füstön, Nagy Közös Halottas Házunkban, mi históriásan megvolt? Fakéregből és háncsból fonni bábót, erre ültetni a fejet, és kitenni netán egy arannyal bevont tüskekalyiba elé? Hívtság. A tudomány segít. Segít látni a dicső bomlást, elváltozást, a szétesést.

Sok fejezetben tárgyaltam itt a rovarok át nem tekinthető birodalmát. Mutogattam a csodaszép állatokat, az elriasztó borzalmasakat, az erdő tündereit, az élő drágaköveket, a földalatti halvány álcákat, a szorgalmasan dolgozó méheket, az emberiség ellenségeit, a rejtelmes ösztönöket és a cudar vérszopókat, a buta tetűcsordát. Nagy ellentétekkel akartam az olvasóban érdeklődést kelteni és megakartam értetni vele, hogy a rovar úgy szólván az emberiség ellensarka a természetben, hogy ezek a legfontosabb és meg nem érthető állatok. A rovarokról szóló fejezetem nagyon, de nagyon is hiányos, mégis valóságos mesekönyv, pedig arra törekedtem, hogy csak józan tényeket tartalmazzon, kritikus módon megrostálva. Mindamelllett érdekesebb a rovartan, mint sok regény és most befejezem ezt a rovaritani regénytárt az utolsó képpel, mely minden eddigit felülmúl.

(3) Ha az ember meghal, légy és bogár is lesz belőle. Ezt akarom és tudom is bizonyítani. Nem rossz tréfa ez az állítás, csak annyiban van kis túlzás benne, mert nem az egész halott tér vissza rovar alakjában a világba, hanem testének az a része, melyet fölvesz a legyek meg bogarak (5) armadája. Nagy körúton jövünk vissza az édes és gondteljes életbe, az út kezdetben irtózatosságnak látszik, de ha ismerjük az összefüggéseket, mégis csak nagyszerű, megható, utolsó kihatásában fennkölt és miszteriózus. Nem változtathatjuk meg az összefüggéseket, nem bújhatunk el a természet valósága elől, csak egy út van és azon bátran közeledhetünk a nagy titkokhoz: a tényeket *kell* ismerni, a törvényeket meg kell érteni. Az emberi léleknek alkalmazkodnia kell a világ tényeihez, még ha ez fájdalmas és megalázó is.

Erre kell gondolni, ha szemben állunk a legborzalmasabb tényel [!], mely az embert érheti: a halállal. Milyen szép volna az a gondolat, hogy az imádott halott mindenkorra megtartja szeretett alakját, – a valóság azonban más. Ez el nem viselhető az emberi léleknek és két utat keresett a szellem, hogy kitérhessen ezen valóság elől. Mindkettő azonban még borzalmasabb, mint a halál.

Egyiptomban megpróbálta az emberiség a szeretet megrázó naív gesztusával (6) a bebalzsamozást, hogy el ne veszítse a kedves halottat. De a bebalzsamozás művészete még irtózatossabb, mint a sír, ha ismerjük részleteit és tudjuk mi történik a holttesttel a zárt ajtók mögött. És az eredménye? Ugyancsak elszomorító, ha a gondosan eltett múmiát napvilágra hozzák, mert nem más, mint fekete göröngy összezsuzott húsból, még irtózatossabb, mint a csontváz. Mennyire meghazudtolja képzeletünket, hogy ez ember volt, híres, szép, hatalmas ember... A másik út még elriasztóbb. Jól emlékszem, hogy szintén megdermedve láttam a pápua szigeteken (7) a „halottas” házakban a holttesteket, melyek füst felett összeszáradtak. A viskóban pedig mindenütt ott volt a leszelt fejek sorozata. Színes agyaggal mázolja be őket, kagylókból csinálnak nekik új szemet. A holt koponyából fenyegető kísértet lesz. Fakéregből és háncsból fonnak valami emberi testhez hasonló bábót, erre ültetik a fejet és az egészet kiteszik a viskó elé. Mindegyre félnek tőle, maguk is irtóznak, de ez a hagyomány, azt hiszik, hogy most a „nagy ős” vigyáz minden léptükre, óvja az életüket. Eleinte megundorodtam az ilyen szokás elől, de később megértettem, hogy van ennek mégis mély értelme.

(8) A testvériséget állat, növény, föld, gáz, víz, levegő között. Ó! E kis földnek göröngye nincs, mi ne volna holtabban élő, mint a szomszédja. (9) Nézd a milliárdnyi aranyzöld, acélkék, ezüstös vagy hófehér apró kis repülőket – hogy zsonganak majd! Szorgos, kijelölt munkaszolgálatosok: teszik a holtat élővé, téged engemmé, engem tégeddé. Ám vegyük újra csak az alanti rendeket, kik látatlan fáradnak.

(10) Már ahogy fekszel a ravatalon, már ott akad légy, ki rád rakja petéjét. Őt légyfajta áll készenlétben erre, kétféle bogár – figyelsz? –, két Tysannura-faj, viszont a százlábúak közül csak az egyik rend vállalkozik ilyen munkára. Annál inkább a kék dongó! A Phora légy pedig el sem hagyja a gödröt, örökös lakást ott vesz ki. Hasonlóképp a Rhisophagus parallelicollis, ez a rozsdavörös, aki még a fémkoporsóba is beügyeskedni magát. Ha pedig neki sem sikerül, légyálcák fogyasztják el a húst. Aztán a kisegítő csapatok, a kockás húslégy, a szalonnabogár, a Silpha, ki az igazi temetőbogár. Vagy a kis szórrágók, ők a hajzatot, a finomabb bőrt kedvelik. És így tart ez két esztendeig, akkor szétszóródik a csendes társaság, kik nyáron mindig serényebben dolgoznak, mint télen, és – hinnéd-e? – a halk lakmározás éjjelre mindig szünetel: akárha ünnep volna. Tán mert eközben az Alkotó pihen? Ki tudja.

Mindazonáltal elviselhetetlen az ilyenforma halottkultusz. Éppolyan elviselhetetlen azonban a természeti törvények zavartalan bekövetkezése, hogy a holttest egy-két nap múlva elkezd bomlani, hogy elváltozik, szétesik, elveszti emberi formáját. Pedig csak türelmetlenségünk teszi ezt számunkra elviselhetetlenné. Ha bevárjuk a folyamatok végét, igazán magasztos és megnyugtató eredményhez vezet a természetes folyamat ez esetben is. Mert a holttest visszatér a természetbe, oda, ahonnan jött. (8) Állat, növény, föld, ásvány, gáz, víz, levegő lesz belőle. Hazánk szent földje ezer meg ezer holt teremtményből képződött.

Mégis, ha ez a gondolat egyszer megkapott, egész más szemmel nézzük a legyeket és bogarakat, melyek ezen az átváltozáson dolgoznak. Az a sok légy, apró rovar, mely minden órában réten, mezőn körülvesz bennünket, az a sok (9) szép aranyzöld meg acélkék, ezüstös vagy hófehér apró repülő sem felesleges és haszontalan. Fontos feladatuk van. A világ törvénye azt parancsolta nekik, hogy át kell változtatniok a halottakat.

A temetőnek külön állatvilága van és volt tudós, aki ezt nagyon behatóan tanulmányozta, tehát jól ismerjük. Az emberek már nagyon régóta tudtak valamit erről, csakhogy összetévesztették a légy- meg bogárlálcákat a férgekkel. Francia tudós (P. Méguin) volt, aki tudományosan először derítette fel a holttestek faunáját. Ivry helység temetőjében végezte vizsgálatait és azt írja róluk:

Se a fa-, se a fémkoporsó, a sírbolt se védi meg a holttestet a rovarok elől. (10) Már mikor a halott a ravatalon fekszik, akad mindig légy, mely rárakja a petéjét. Szinte lehetetlen hogy ez meg ne essék. Őt légyfaj, kétféle bogárka, két kis Tysannurafaj, a százlábúak egy faja eszi meg a holttesteket. Mindegyikből ezer meg ezer van minden koporsóban. A nagy kék dongó igen nagy szerepet játszik. A Phora nevű légynek lárvája a sírokban él. ilyen [!] a Rhisophagus parallelicollis nevű apró, rozsdavörös csinos bogárka is, melyet eddig csak koporsókban találtak. A talajban él és mindig talál utat módot, hogy behatolhasson a sírokba. Ha tényleg valamely jólzáró fémkoporsó tiltaná meg neki a bejárást, akkor csak a légyálcák eszik meg a húst. A zöld legyek,* a kockás húslégy (Sarciphaga carnaris), a szalonnabogár (Anthrenus), a Silpha bogár, az igazi temetőbogár (Necrophorus) is megtalálják az utat a temetőhöz, a kis Staphylinus bogarak álcái szüntelenül azon fáradoznak, hogy ne legyen halott a földben. A kis szórrágó rov rok [!] (Pterophorus) megeszik a hajzatot és a finomabb bőrrészeket. A baktériumok kezdik a munkát, a penészgombák folytatják, a légy és bogárlálcák is folytatják, de a lepkehernyők végzik be. Nyáron nagyobb ez a földalatti társaság, mint télen, éjjelre szünetel a lakmározás; folyton szaporodik a sír sötétségében is ez a démonikus had. Így tart ez rendes körülmények közt két esztendeig, azután szétszóródik a csendes társaság.

Időközben elszivárgott a víz, a gázok kívándoroltak a levegőbe, csupán a csont marad vissza, de az is átváltozik. A szép fehér szín eltűnik, barnásvörös lesz a csont, nedves, porhanyós, végül szétesik. Föld lesz belőle. Egyes csontok, a comb, a koponya sokáig tartanak ki. (2) Az utolsó ami eltűnik, a fogazat. De elvége teljesen elváltozik minden holttest. Talaj lesz belőle, szép jószágú humuszos talaj, melyben gyökerezik a virág, a bokr, meg a fa, mely megint átváltozik gabonára, gyümölcsre. Csak kivételes esetekben kövesednek meg a csontok, így maradtak meg az őskori állatok csontvázai.

Rendes körülmények közt azonban teljesen eltűnik a test, átváltozik hazánk földjévé. Ha elégetik a holttestet, akkor ezt a folyamatot csak meggyorsítják, mert akkor is hamu meg gázok és vízgőz maradnak vissza. Nem változik a körforgalom, csak a rovarok kellemetlen közvetítő társasága hiányzik.

* Musca Caesar, Musca cadaverina. (Eredeti jegyzet – Gy. O.)

Így vette szava végét Bartinai Bartina. (33)

A borzalmas út kivezet a nagy természetbe, az isteni, szép, örök mindenségbe. Visszavezet – az örök életbe

Nem túloztam tehát, mikor azt mondtam, hogy (3) a halottakból légy és bogár lesz. Milyen más szemmel nézzük most azt a repülő, egyszer fénylő drágakő színeivel csillogó, máskor fertelmes, gyászszínű vagy szürke légyoskaságot meg azt a sok bogarat, mely lábunk alatt mászik a földön és el- búvik [!] repedéseiben. Csak (1) filozófiával, meg ennél is többel: bölcsességgel kell ezt nézni. Sok gondolkodással meghódolunk elvégre a természet valósága előtt. Mert valóság, hogy az embert is magával ragadja a természet nagy körfutása. Természeti törvények szerint keletkezünk. [...] A természetből jöttünk, a természetbe megyünk. Ez nekem nemcsak vigasz, hanem valósággal szent öröm... (184–188)

Nagyon hasonló retorikával és összetéveszthetetlen pátosszal szólalnak meg Francé könyvei. Magyarul írt művein és különböző fordítóin keresztül is ugyanaz a nagyon egyéni hang szólal meg. Francé legszembetűnőbb vonása, hogy elgondolásában az ember nem a hierarchia csúcsán helyezkedik el, hanem csak fogaskerék a nagy egészben, ahol minden összefügg mindennel: „Az egész föld egyetlen nagy organizmus”.²⁵ Írásainak visszatérő motívuma, hogy az ember nem annyira kitüntetett létező a természetben, mint ahogyan azt gondolja, és sokkal szorosabb kölcsönhatásban van az őt körülvevő környezettel, különösen a növényekkel. S ennek kapcsán megjegyzendő, hogy Francé könyveinek hangneme és nézőpontja nagyon hasonlít a mézsölyi „pán-közérzethez”,²⁶ az antropomorfizáló tájleírások erotizmusát rokon poétikai eszköztár mozgatja. Francé visszatérő alkímiai metaforái²⁷ kétségkívül hozzájárultak ahhoz, hogy a *Fakó foszlányok*... intertextusai is alkímiai utalások mentén rendeződjenek össze. Az alkímia azonban mindkettőjükénél csak egy szelete az or-

²⁵ FRANCÉ, *A lét forrása*, 93.

²⁶ Amikor például Mészöly egy fába, kőbe is képesnek gondolja beleérezni magát; vagy amikor kivetül egy tájba; amikor szerelmi extázist imitáló nyelvezettel beszél egy tájról.

²⁷ Francé felesége könyvet írt Paracelsusról, az alkímiáról sokat beszélgettek. *A Növények szerelmi élete* című munkájában Francé vegyi műhelyként, új főnix feltámadásaként, alkímista folyamatként tekint a nagy körforgásra. „De még ezek a bölcs és valószínűtlen dolgok is háttérbe szorulnak azok elől az erők elől, melyeket kifejt a növényélet, ha veszély fenyegeti leghatalmasabb szükségletét: a szaporodást. Ilyenkor átlép a növény minden határt, melybe fogalmainknak évszázados megszokása utasítja. Alkalmazkodik a legcsudálatosabb berendezkedésekhez, [...] elhagyja a növények csendes szemlélődvé várakozó módját. A növény mozogni kezd, merev szárai kezeiké lesznek azoknak az edényeknek, melyekben az életét megifjító varázsitalt keveri és ezek a kezek önműködőleg áthelyezik ennek a bűvös vegyi műhelynek üvegcséit, oda viszik, ahol szükség van rájuk, saját erejükből összeöntik őket, hogy ezeknek a kísérteties mozgásoknak a láncolata nyomán feltámadjon az új főnix, mely így egyik örökléttől a másikig megmenti az életet örökös elmúlással és feltámadással. Csak az alchimista homályos, allegorikus beszédmódjával lehet teljes mélységükben felfogni ezeket a dolgokat, melyekben valóban az örök ifúságot kölcsönző »varázslat« nyilatkozik meg.” (Raoul H. FRANCÉ, *A növények érzéki és szerelmi élete: A darwinizmus mai állása*, ford. Kovács Sándor és POGÁNY József [Budapest: Athenaeum Nyomda, 1913], 143–144).

ganikus természetérzékelésnek. E tétel szemléltetése érdekében utalnék Francé könyveinek egyéb motívumaira is.

Francé munkáinak summázására a biofilozófia fogalmát szokás használni, melynek alappillére a körforgáseszme, illetve a halál rendszerbeli (kiiktathatatlan) szerepének felismerése. Francé szinte minden könyvében visszatér a bomlást segítő élőlények munkájának bemutatása s pozitív értékelése, s az emelkedett hangnem a baudelaire-i rothadástopológiát idézi. E szokatlan lelkesültség a *Fakó foszlányok...* kémlelőjének hangütésével is egybecseng. A mai ízlésnek olykor disszonáns hangnemkeveredés Francénál a „haza” fogalmát is érinti,²⁸ ennek a hazának ugyanis köze van a tájhoz, az egykor (tájban) élő emberek fosszilis lenyomataihoz. A haza ugyanis azért kitüntetett „terep” Francé könyveiben, mert a földrajzi „keretet” (a valódi határokat) fizikálisan az itt élő egykori élőlények (életközösségek, emberek) maradványai emelték, alakították és termékenyítették meg; s ezekhez az utódok – Francé szerint – biológiailag kapcsolódnak; vagyis a történelem e biológiai kapocs révén szemlélhető az életközösség szövevényének átéléseként.²⁹

Francé történelemfelfogása – s az az eredeti látószög, ahogy a történelmi összefüggésekre tekint – egyébként összecseng Mészöly más forrásainak (elsősorban a Braudel-iskolának) a történelemszemléletével is. *Az állatok a történelemben*³⁰ című könyvében például – az állatok szerepét a történelem alakulásában nyomon követve – Francé a ló hatásának tárgyalásánál hosszabban elidőz, s végül arra a következtetésre jut, hogy az európai történelem más irányt vehetett volna, ha másfajta lovakkal érkeznek Európába a nomád népek.³¹ Francé érvelésének, leírásának módszere feltűnően emlékeztet a – Mészölyt szintén megihlető – Braudel- és Annales-iskola történelemleirási módszereire; csak épp Francé hangütése líraibb és fennköltebb. Mivel ez egy természettudós látomása a történelmi folyamatokról, érthető, hogy Francé nagyobb látószöggel dolgozik, s földtörténeti korszakok változásait veszi alapul. Perspektívája valóban geológiai méretű-iramu, tízezer évek folyamatait tekintti át; a növények választásait (a növénytársulások földrajzi elterjedésének kérdését), s az ezzel együtt járó emberi népesedési folyamatokat, mezőgazdasági választásokat is geológiai (földtörténeti léptékű) okokra vezeti vissza, földtörténeti keretben értelmezi. A nagy időtartam³² ugyanakkor nem gátolja meg abban, hogy észrevegye a parányok teljesítményét. Ugyanis – biofilozófiai jellegzetességként – a halál és az időtartam témája folyamatosan kéz a kézben jár Francé rendszerében, s az enyészetnél, a bomlás témájánál elidőzve következetesen a baktériumokig jut el.

²⁸ Ez több helyen is ott visszhangzik a késői Mészöly-prózában.

²⁹ FRANCÉ, *A lét forrása*, 83.

³⁰ Raoul FRANCÉ, *Az állatok a történelemben* (Budapest: Dante Könyvkiadó, 1943).

³¹ S e kötetében Francé ír *A magyar marha regényéről* is; tanácsolja továbbá a ló regényének (!) megírását. S ha ennek kapcsán a mészölyi *Bölcények krónikájára* gondolunk vagy az elkészült *Ló-regényre*, nehéz nem „összehangzást” látni mindebben.

³² E nagy látószögű korszakolás egyébként, közismerten, Ferdinand Braudeltól sem idegen.

Szepesváry Pálnak, Francé hazai értelmezőjének egyik tanulmánya³³ arra is magyarázatot ad, hogy miért kerülhetett Mészöly beszélyébe Francé könyvének épp ez a fejezete az ember lényegéről – Istenhez kapcsoltágáról, gravitáció általi kötődéséről – gondolkodó Newton-pretextus és Pico della Mirandola *Heptaplus*-elmélkedésének (az emberi „mikrokozmoszban” jelen lévő „makrokozmosznak”, a négy elemnek) a „társaságába” – azon felül természetesen, hogy mindhárom szerző több szállal köthető az alkímiai kutatásokhoz; s hogy az ember rendszertani helye mindhárom gondolkodónál a többi „elemmel” együtt, azokkal szintetizálva alkot szerves, egymásra ható rendszert. Illetve/továbbá az olyan kézenfekvő képi metaforákon túl, hogy míg Francé már gyerekként mikroszkópot kreált magának a mikroorganizmusok vizsgálatára, addig Newton az eget figyelte távcsövével, éppígy Bartinai Bartina is, felváltva vizsgálódik fölfelé és lefelé kémlelő csövével, a Hermész Triszmegisztosznak tulajdonított, „Amint fent, úgy lent” elv alapján.

Szepesváry, Francé munkáinak szintetizáló hajlamát kiemelve, ugyanis rámutat Francé közelítésmódjának újdonságaira és egy új paradigma megszületésére, vagy legalábbis ennek megkísértésére. Francé ugyanis a növényi viselkedés leírásakor hangsúlyosan az állati és emberi észlelésre és érzékelésre kialakított frazeológiával él, s ezzel a gesztussal egyfelől pszichológiai jelenségeket tulajdonít a növényi létformáknak (még a pszichológia/viselkedéslélektan megszületése előtt), másrészt pedig mellérendelő struktúrában képzeli el az élővilág rendszerének elemeit, s így egymással egyenrangú létezőként tekint minden élő elemre, ami hallatlanul posztmodernné, a biopolitika és biopétika felől is újraolvashatóvá teszi koncepcióját.³⁴

Ezek a Francé munkáiban fellelhető gondolatcsírák Mészöly Miklós alakulásmetaforáit, a „pán-közérzet”-fogalommal körülírható elképzeléseit is jobban segítenek megérteni, vagy legalábbis elhelyezni e számunkra talán szokatlan kulturális kontextusban. Ha ugyanis az ember – egyedfejlődése során – megismétli a többi élőlénnel

³³ SZEPESVÁRY Pál, „Raoul Francé – a művész tudós”, *Természet Világa* 137, 7. sz. (2007), hozzáférés: 2022.10.29, <https://www.termeszetvilaga.hu/archiv/szamok/tv2006/tv0607/szepes.html>.

³⁴ „A növények érzékelő, reagáló, agyafúrtan okos viselkedésének kutatása az anatómiával kezdődik, és számos jelenség leírásán át, nyugtalanító kérdéseknél végződik. Az adott korban még a filozófiához csatolt »lélektan« sem találta meg a helyét a természettudományok körében, hát még az állat-, illetve növényviselkedés elemzése, amelyre máig keresik a kellően óvatos definíciót. Francét ezzel a területtel kapcsolatban valójában igazán a háttér érdekelte: a közös jelleg keresése növény, állat és ember között, a növények »rehabilitálása«, az élő anyag, a protoplazma – mint a »lélek« hordozójának – természete”, vagy „A harmónia törvényével Francé tagadja a darwini, haeckeli, spenceri fejlődést. Nem lehet a világ alapjellegzetessége az, hogy »a világ fejlődni akar«. A világ harmóniára, állandóságra törekszik. A fejlődés nem lehet világtörvény, mondja Francé, mert az állandóság és a változás közül az állandóság a magasabb rendű. Jobb is lenne »fejlődés« helyett »kialakulás«-ról beszélni. Változás van, olykor kényszerű, olykor véletlenszerű, de a cél az egyensúly, a harmónia helyreállítása. Gondolni lehet például az olyan, regenerációnál megfigyelhető folyamatokra, amelyekben a fejlődés megfordul: a szervezet visszatér olyan állapotba, amelyben előzőleg már volt, vagy az ismert paleontológiai tényre, hogy bizonyos őslakok tovább fennmaradnak, mint a tőlük származottak.” Uo.

közös fejlődési ívet (egysejtülét, farok, kopoltyúszerű légzés stb.), akkor nem különbözhet annyira az állatvilág alacsonyabb rendűnek tartott „elemeitől”. Persze Francé látomása az „élő egységről, nagy organizmusról” sok ponton kötődik a századforduló tudományos vitalizmusához. Ugyanakkor például az élőlények divergenciájának hangsúlyozása, vagy az arról való elmélkedés, hogy az erdők hogyan regenerálódhatnak az ember kiszorulása vagy eltűnése után; illetve az olyan utalások, hogy az ember milyen kiirthatatlan, több száz év után is szaporodó „gyomokat” hagy maga után;³⁵ s a folyószabályozás hogyan járul hozzá a szikesedéshez (és még sok klímaváltozás kapcsán emlegetett észrevétel) meglepően maivá teszik Francé szövegeit. S van itt még valami.

Mérlegelendő lehetőségnek tartom, hogy a mészölyi „organikus” gondolkodás – az, ahogy az állatokat és a növényeket nem a megszokott perspektívából ábrázolja prózájában, hanem egyedülálló „példányokként” tűzi őket gombostűre, vagy „kerezeti” be őket az emberrel egyenrangú elemeiként a világnak, és ebből adódóan egyenrangú epizód szereplőként is mozgatja őket –, vagyis mindeme „pán-közérzet” talán nem „egyéni” érzékelést, észlelést takar; talán csak ráismerés ez, elmerülés a közös szövegtudásban (a halott tudatok archívumában); azaz nagy részben Francé-olvasmányélményen nyugszik. Vagy, hogy még direkter fogalmazzak: Mészöly a vitalista diskurzusban saját belátásai tükröződésére ismert rá. S lucidus *belátásai* szinte egybeesnek Francé *bepillantásaival*.

Ugyanis a halál/belátás kontextusában megidézett – a biofilozófia, a vitalizmus vagy akár a spiritualizmus felől érkező – pretextusok nem egy lezárandó történet művészi látomása felé tendálnak. A haláltéma Mészölynél nem zárlatfunkciót tölt be, hanem nyitás valami más felé. Mészöly fény- és sötétségmetaforikával játszó szövegei minduntalan elbizonytalanítják az olvasót, hogy ki/mi nyithatja ki és hunyhatja le a szemét.³⁶ S a *Műhelynaplók* újplatonista, gnosztikus forrásaira emlékezve ezek a játékok legalább annyira „nyitnak” egzisztenciálfilozófiai perspektívákat, mint amennyire nyelv- vagy elbeszéléseleméleti kérdéseket feszegetnek. A tudat áramlásáról, átmenthetőségéről való kérdésfeltevés Mészölynél csak részben poétikai vagy narratológiai esemény – bár elbeszéléstechnikailag tagadhatatlanul jelentős –, mert egyben mindig létesemény is. Tágabb perspektívákból, szöveghorizontokból részesedik az, aki a létre (is) kérdez.

³⁵ FRANCÉ, *A lét forrása*, 20, 143. A „gyomok” és hátsó udvarok titkos növényvilágáról leginkább észszeiben nyilatkozik meg Mészöly (pl. MÉSZÖLY Miklós, *Érintések* [Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980], 223). De a hosszabb gyom-/televényleírások Mészöly novelláiban is rendszeresen szerepelnek. Ezek szimbolikus jelentésére Urbanik Tímea is kitér: URBANIK, *Prózaszilipek*, 188–190.

³⁶ „Nem a vaksötét az igazán megrendítő, ami körülvesz bennünket, hanem a fény ellenállása, elemezhetetlensége. Viszont, ha úgy döntöttünk, hogy a létezés ténye nem elkoptatható, akkor a sötétséget sem értékelhetjük másképp, csak a fény mélypontjaként. A fény a sötétséggel is azonos, de fordítottja már nem ugyanazzal az autonómiával igaz. Csupán arról van szó, hogy a fény hunyja le a szemét, nem a sötétség nyitja ki. [...] Olcsó belenyugvás volna azonban, ha a fény abszurditását legalább egy indulatos gyanúval nem próbálnánk kikezdeni – hogy valójában a fény sem pontosan az, aminek mutatja magát. A sötétségnek még lehet megváltása – de mi a fényé? Lehet, hogy az is csak takarás?” MÉSZÖLY Miklós, *A tágasság iskolája* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993), 109–110.